

УДК 343.224.1 (477)

Назимко Єгор Сергійович,

вчений секретар секретаріату Вченої ради Донецького юридичного інституту МВС України, к.ю.н., старший науковий співробітник

**ЗАПРОВАДЖЕННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЮВЕНАЛЬНА ПЕНОЛОГІЯ»:
НЕОБХІДНІСТЬ, ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ**

У статті розглянуто проблемні питання запровадження у навчальних процес вищих навчальних закладів юридичного профілю навчальної дисципліни «Ювенальна пеналогія». Запропоновано структуру навчальної дисципліни. Розкрито систему знань, вмінь та навичок, які здобудуть фахівці за результатами її вивчення.

Ключові слова: покарання, неповнолітній, ювенальна пеналогія, навчальна дисципліна.

В статье рассмотрены проблемные вопросы внедрения в учебных процесс высших учебных заведений юридического профиля учебной дисциплины «Ювенальная пеналогия». Предложена структура учебной дисциплины. Раскрыто систему знаний, умений и навыков, которые получают специалисты по результатам ее изучения.

Ключевые слова: наказание, несовершеннолетний, ювенальная пеналогия, учебная дисциплина.

The article deals with problems concerning the introduction of educational process in higher education profile legal discipline «Juvenile penology». The structure of the course. Revealed a system of knowledge and skills that professionals will gain the results of its study.

Key words: punishment, juvenile, juvenile penology, academic discipline.

Професія юриста з ювенального кримінального права (судді, прокурора, слідчого, адвоката тощо) з кожним етапом соціально-економічного розвитку суспільства зазнає все більшої диференціації. Це закономірний процес, бо стосунки у різних сферах правового регулювання ускладнюються, набувають неповторних специфічних рис, створюють відокремлені, характерні саме для цієї сфери ситуації, що вимагає цілеспрямованого осмислення явищ і регулювальних механізмів створення і удосконалення конкретних і своєрідних правових теорій та вчень і, звичайно, забезпечення цих своєрідних напрямів юридичної практики.

На сьогоднішній день освітня підготовка майбутніх фахівців з ювенального кримінального права є актуальною, адже здобуття спеціальності вищого рівня вимагає, перш за все, якісного вивчення певного набору основоположних спеціалізованих юридичних дисциплін, однією з яких є ювенальна пеналогія.

Відповідно до методичних рекомендацій Головного управління юстиції у м. Києві Міністерства юстиції України, однією з умов реалізації концепції для впровадження системи

ювенальної юстиції в Україні є: упровадження нових освітніх кваліфікацій, проведення наукових досліджень щодо проблем ювенальної юстиції (розроблення спеціальної освітньої програми на базі Академії суддів України з урахуванням міжнародного досвіду й останніх досягнень науки щодо особливостей психофізіологічного розвитку неповнолітніх; підготовка за цією програмою спеціальної категорії суддів за фахом «ювенальний суддя»; розроблення спеціальної освітньої програми юридичних вишів для юристів, які працюватимуть у галузі ювенальної юстиції; розроблення та виконання цільових науково-дослідних програм з питань функціонування ювенальної юстиції; розроблення спеціальної освітньої програми в педагогічних вишах для вчителів і вихователів, які працюватимуть у галузі ювенальної юстиції; упровадження нової освітньої кваліфікації для вчителів і вихователів – ювенальний вихователь, ювенальний учитель, судовий вихователь, учитель і вихователь з питань соціальної адаптації, учитель і вихователь дітей групи ризику, дітей-правопорушників, дітей, які вчинили злочин; підготовка навчальної програми для запровадження правової освіти з метою виховання поваги до закону, а також профілактики правопорушень; розроблення спеціальної програми з підготовки та акредитації координаторів і ведучих програм з відновного правосуддя) [1].

У зв'язку із цим, особливої актуальності набуває запровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів юридичного профілю як базових навчальних дисциплін (ювенальне право та ювенальна юстиція), так і спеціальних галузевих навчальних дисциплін та курсів, до яких слід віднести і ювенальну пенологію.

Зазначимо, що питання особливостей викладання юридичних початкових дисциплін ювенального виміру, окрім праць Н.М. Крестовської, в науці ще не досліджувались. Проблеми ж викладання кримінології, кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального права поодинокі порушувались на сторінках юридичної та педагогічної літератури. Ознайомлення з відповідною літературою свідчить, що в сфері наукових інтересів дослідників таких дослідників як П.П. Андрушко, О.М. Бандурка, В.В. Голіна, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О.О. Дудоров, О.П. Кучинська, В.А. Клименко, О.М. Литвинов, Л.М. Лобойко, В.К. Матвійчук, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.Т. Нор, В.В. Сташис, С.А. Тарарухін, В.Я. Тацій, В.М. Трубников, М.І. Хавронюк знаходяться питання підвищення якості та ефективності викладання дисциплін юридичного профілю, в тому числі й кримінально-правових дисциплін. Однак, питання запровадження та викладання ювенальної пенології ще не порушувались.

З огляду на це, метою статті є розгляд питання щодо запровадження у вищих навчальних закладах юридичного профілю навчальної дисципліни «Ювенальна пенологія».

Необхідно відмітити, що окремі навчальні дисципліни кримінально-правової спеціалізації ювенального профілю вже запроваджено у базових юридичних вищих навчальних закладах. Так, на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка викладаються «Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні» та «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх в Україні», які є майже ідентичними за змістом.

Для майбутнього фахівця з ювенального кримінального права знання положень законодавства про кримінальну відповідальність є визначаючими. Однак, якщо вони будуть за своєю суттю без одночасного вивчення положень інших дисциплін кримінально-правового циклу, навряд чи можна розраховувати на їх комплексність та достовірність. Вважаємо, що забезпечити останні якості знань можливо за умови розроблення та викладання такої навчальної дисципліни, як ювенальна пенологія.

Ця початкова дисципліна має стати однією з обов'язкових, що вивчатиметься, як у класичних юридичних вищих навчальних закладах, так і у відомчих. Ґрунтовне знання основних положень ювенальної пенології має бути обов'язковою вимогою, що пред'являється до кваліфікованого випускника-юриста, а у зв'язку з цим і необхідною передумовою його успішної практичної роботи. Програма вивчення навчальної дисципліни «Ювенальна пенологія» має відповідати освітньо-професійній програмі підготовки магістрів напряму 6.030401 «Правознавство», спеціальностей 7.03040101 «Правознавство» та 7.03040201 «Правоохоронна діяльність».

Вивчення ювенальної пенології підпорядковується меті формування кваліфікованого випускника-юриста з ґрунтовним знанням ювенальної кримінології, міжнародного кримінального права, ювенального кримінально-правового, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства, розумінням змісту основоположних понять, вмінням вірно тлумачити положення ювенального законодавства та застосовувати їх у майбутній практичній діяльності. Також, метою вивчення дисципліни має стати формування у студентів, курсантів та слухачів ідеології «цінності дитинства», виховання неухильної поваги до закону, дотримання законності у всіх формах діяльності, відповідальності за порушення прав і свобод людини і громадянина в державі.

Пріоритетним завданням ювенальної пенології, як окремої теорії, є наукове забезпечення охорони прав, свобод та інтересів людини (життя, здоров'я, волі, честі й гідності), її прав та інтересів від злочинних посягань. Пріоритет такого завдання закріплено в ст. 3 Конституції України. Одним із першочергових завдань ювенальної пенології є також захист від злочинних посягань суверенітету України, цілісності і недоторканності її території, суспільного ладу, політичної системи та економічного потенціалу, миру та безпеки суспільства. Головним же завданням цієї теорії є розроблення науково-обґрунтованих висновків та пропозицій стосовно застосування до неповнолітніх міри покарання, яка буде адекватною, оптимальною у кожному окремому випадку, та спрацьовуватиме на головну мету покарання неповнолітніх – виправлення.

Відповідно до цього, головним завданням навчальної дисципліни «Ювенальна пенологія» має бути дослідження, вивчення та розв'язання найбільш масштабних теоретичних і прикладних проблем застосування покарання до неповнолітніх.

Ювенальна пенологія, як навчальна дисципліна – це розгорнута описово-пізнавальна, дидактична характеристика сучасних теоретичних положень, що розкривають зміст концепцій протидії пенальній злочинності неповнолітніх, положень кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства у сфері покарання неповнолітніх і дозволяють студентам, курсантам та слухачам засвоїти систему знань, необхідних для забезпечення інтересів суспільства, держави, інших осіб – з одного боку, а з іншого – виправлення неповнолітніх, які вчинили злочин.

Метою викладання навчальної дисципліни «Ювенальна пенологія» є засвоєння студентами теоретичного та практичного матеріалу щодо покарання неповнолітніх. Основними завданнями вивчення зазначеної дисципліни є засвоєння положень теорії, законодавства та правозастосовної практики у справах про застосування покарання до неповнолітніх.

В основі зазначеної навчальної дисципліни мають знаходитись концептуальні засади протидії ювенальній злочинності, як окремої кримінологічної теорії. Наступні блоки мають бути розподілені у такому порядку: кримінально-правові засади покарання неповнолітніх; особливості кримінально-виконавчого статусу неповнолітніх; особливості кримінального провадження та розгляду справ у суді за злочинами неповнолітніх; міжнародне та зарубіжне

ювенальне кримінальне право. Відповідно до цієї структури мають бути побудовані змістовні модулі програми навчальної дисципліни.

Взаємообумовленість та послідовність системи курсу сприятиме глибокому та системному накопиченню студентами знань, які складають фундаментальну основу для засвоєння навчально-прикладних навичок, як у подальшому навчанні так і у професійній діяльності.

Таке розтушування змістовних блоків обумовлене тим, що в основі будь-якої навчальної дисципліни мають знаходитись конкретні концептуально-методологічні положення. Цим і обумовлено розташування кримінологічних знань протидії ювенальній злочинності у виді першого змістовного блоку. Щодо подальшого розташування змістовних блоків, маємо відмітити, воно обумовлено тим, що кримінальне право має значення базової дисципліни для інших юридичних дисциплін кримінально-правового циклу. Тому для майбутнього фахівця з ювенального кримінального права первинними та головними є знання кримінального права. А знання теоретичних та практичних положень кримінального процесу, кримінально-виконавчого права, міжнародного та зарубіжного досвіду правової регламентації застосування покарання до неповнолітніх мають «лягати» поверх пласту кримінально-правових знань. Відповідному фахівцю для правильного та адекватного розв'язання питання про застосування до неповнолітнього такого засобу кримінально-правового впливу треба чітко знати види та розміри покарань, що застосовуються до неповнолітніх, особливості інших засобів кримінально-правового впливу, процедуру їх застосування, або звільнення від них тощо. Без таких знань його професійна діяльність навіть за умови досконалого володіння тактикою допиту, технікою огляду місця події, психологією неповнолітніх тощо може бути спрямована на вирішення другорядних питань, що не мають прямого відношення до юридично правильного та соціально обумовленого застосування засобів кримінально-правового впливу до неповнолітніх.

Предметом курсу «Ювенальна пеналогія» є комплекс теоретичних положень та практичних завдань щодо аналізу концептуальних засад покарання неповнолітніх, а також норм міжнародного, кримінального, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального ювенального законодавства, практики його застосування.

Основними формами занять з курсу «Ювенальна пеналогія» мають стати лекція, семінарське та практичне заняття, самостійна робота, зустріч із практичними працівниками у сфері застосування ювенального кримінального права тощо. Вивчення цієї навчальної дисципліни має здійснюватись на основі робочої навчальної програми, тематичного плану, плану семінарських та практичних занять, плану самостійної роботи. Це історично та практично зумовлені форми викладання та вивчення кримінально-правових дисциплін. Викладання зазначеної навчальної дисципліни має урахувати досягнення інших галузевих наук.

Забезпечення якості викладання ювенальної пеналогії залежить й від урахування рівня розвитку суспільства і держави, досягнень наук кримінально-правового циклу, новітніх тенденцій розвитку ювенальної кримінально-правової політики, теорії та практики.

Це пов'язано з тим, що ювенальна пеналогія як окрема наукова теорія, разом з іншими науками кримінально-правового циклу (кримінологією, кримінальним правом, кримінально-виконавчою та кримінальною процесуальною доктринами), шляхом розроблення науково обґрунтованих висновків, пропозицій та рекомендацій має забезпечувати практичну діяльність стосовно протидії ювенальній злочинності в Україні. Таким чином, зміст навчальної дисципліни «Ювенальна пеналогія» має відповідати досягненням наук кримінально-правового циклу.

Маємо зазначити, що навіть сучасна дисципліна кримінального права не в повній мірі відповідає досягненням відповідної юридичної науки. До такого висновку неважко дійти

шляхом порівняння проблематики наукових статей з проблем розвитку кримінального права зі змістом сучасної навчальної дисципліни з цього напрямку [2-4].

Основні завдання науки кримінального права полягають у наступному: а) розробка фундаментальних проблем теорії кримінального права; б) вироблення рекомендацій щодо вдосконалення КК і практики його застосування; в) подальше вивчення всіх інститутів кримінального права з метою встановлення їх ефективності; г) зміцнення тісних зв'язків з правотворчими і практичними органами; ґ) подальше вдосконалення всієї науково-педагогічної діяльності з метою підготовки висококваліфікованих фахівців-правознавців; д) вивчення кримінального законодавства і практики його застосування в країнах близького і далекого зарубіжжя [5].

Оскільки навчальний процес набуває науково-дослідного характеру, то випускник-юрист має бути поінформований про методологічні підходи щодо визначення і розв'язання актуальних проблем теорії, методології і практики протидії злочинності, більш успішно адаптуватись до ефективної до майбутньої правозахисної або правоохоронної діяльності. Інакше кажучи, студент (курсант, слухач) має оволодіти знаннями (теоретичний аспект) та навичками (праксеологічний аспект), які відповідатимуть реаліям протидії злочинності в країні.

Головна ідея у змісті початкової дисципліни «Ювенальна пеналогія» - це відповідність навчальної літератури потребам практичної діяльності у сфері застосування засобів кримінально-правового впливу до неповнолітніх.

З метою забезпечення подібної відповідності вбачаємо за необхідне, зокрема, здійснити такі заходи:

1) розробити навчальні дисципліни за темами «Ювенальне кримінальне право», «Ювенальна криминологія», «Ювенальне кримінально-виконавче право», а також, урахувавши сучасні проблеми правозастосовної практики, розробити спецкурси з вивчення галузевих проблем правового статусу неповнолітніх;

2) забезпечити одноетапне вивчення міжгалузевих положень, які є спільними для наук кримінально-правового циклу (в один проміжок часу вивчення цих дисциплін);

3) у зв'язку зі складністю та дискусійністю ряду положень науки ювенального кримінального права, під час викладання ювенальної пеналогії особливу увагу приділяти тим теоретичним та практичним питанням, які ще чекають на своє остаточне розв'язання, і, які можуть ставити певні перепони у роботі правоохоронних та правозахисних органів;

4) розробити відповідні навчальні видання для підготовки магістрів зі спеціалізації в галузі кримінального права та судочинства;

5) забезпечити якісну підготовку викладацького складу з цього предмету. Удосконалення викладання ювенальної пеналогії залежить від інформованості науково-педагогічного складу щодо різних аспектів кримінально-правового, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального статусу неповнолітніх осіб.

Названі напрями забезпечення викладання ювенальної пеналогії не є вичерпними. Безумовно, що інші дослідники зможуть виявити та запропонувати інші шляхи нормалізації викладання (вивчення) теоретичних та практичних положень цієї навчальної дисципліни, які є актуальними для сучасного юриста.

Головне, щоби ці пропозиції були орієнтовані на врахування досягнень науки у сфері забезпечення, як протидії злочинності, так і прав та інтересів неповнолітніх. Без цього, напевно, можна розраховувати на методологічну послідовність та праксеологічну продуктивність вивчення запропонованої нами навчальної дисципліни.

За результатами вивчення ювенальної пенології студенти повинні знати концептуальні засади протидії ювенальній пенальній злочинності; положення міжнародного та національного ювенального пенального законодавства; засоби кримінально-правового характеру, що застосовуються до неповнолітніх – їх систему, види, особливості їх застосування до неповнолітніх, особливості звільнення неповнолітніх від покарання, особливості зняття та погашення судимості в неповнолітніх, судову практику у цій категорії справ; особливості правозастосовної практики у зазначеній сфері; особливості зарубіжного досвіду кримінально-правової регламентації інституту покарання неповнолітніх; шляхи подолання проблемних питань пов'язаних із покаранням неповнолітніх та вміти застосовувати норми ювенального кримінального законодавства.

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що розроблення теорій та методик викладання ювенальної пенології мають бути спрямовані, перш за все, на підготовку фахівця, здатного гідно та неупереджено застосовувати ювенальне кримінальне законодавство, відповідно до ідеї пріоритету забезпечення прав та інтересів неповнолітніх осіб.

Список використаних джерел:

1. Водозька Д.О. Створення та розвиток системи ювенальної юстиції в Україні : [методичні рекомендації] / Д.О. Водозька . – Київ, 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.justice.gov.ua/files/2014/02/1393485843.doc. – Назва з екрана.
2. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В.О. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.
3. Кримінальне право. Загальна частина: Підручник / За ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. – К.: Істина, 2011. – 1112 с.
4. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К. Ваіте, 2014. – 944 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина [підручник] / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.; [за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація]. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.

УДК 343.346

Пилипенко Євгенія Олексіївна,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем діяльності підрозділів ОВС Донецького юридичного інституту МВС України, к.ю.н.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УКРАЇНІ У РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Стаття присвячена особливостям розвитку складу злочину, що передбачає кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в Україні у радянський період, а також його впливу на стан кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху в Україні на сучасному етапі.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, особливості розвитку, безпека дорожнього руху, експлуатація транспорту.